

# วิจารณ์หนังสือ : Book Review

## ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ

THAI LEADER, DHARMA LEADER, BUDDHIST LEADER

อุมารินทร์ เลิศสพพันธุ์<sup>1</sup> และ พระมหามิตร ฐิตปญโญ<sup>2</sup>

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น<sup>1,2</sup>

Umarin Lertsaphan<sup>1</sup> and PhramahaMit Thitapanyo<sup>2</sup>

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand<sup>1,2</sup>

Corresponding Author, E-mail: Umarin26um@gmail.com

\*\*\*\*\*

### บทคัดย่อ

หนังสือเล่ม ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ เป็นหนังสือที่อธิบายถึงภาวะผู้นำของไทยทั้งที่เป็นข้าราชการและข้าราชการเมือง เป็นหนังสือสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกันคือระหว่าง ผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อมุ่งสู่ความเปลี่ยนแปลง ด้วยอาศัยหลักธรรมเพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงเกิดความสมดุลทั้งทางกายภาพ จิตภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นการนำหลักธรรมในไป ใช้การปกครองและพัฒนาประเทศให้เกิดเจริญรุ่งเรืองและสร้างความสงบสุขให้กับสังคม อีกทั้งอธิบายถึงผู้นำเชิงพุทธว่า เป็นผู้นำที่ตั้งตนอยู่ในคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม หนังสือเล่มนี้จึงอธิบายถึงผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธเพื่อนำเข้าสู่การพัฒนาแบบให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ผู้นำไทย; ผู้นำธรรม; ผู้นำเชิงพุทธ

### Abstract

The Book is Thai leaders, Dharma leaders, and Buddhist leaders that describes the leadership of Thailand, both there are the Civil servant and city officials. It is a book to build relationships between one another, leaders and those under your control for

---

\* ได้รับบทความ: 9 สิงหาคม 2563; แก้ไขบทความ: 23 มีนาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 21 มิถุนายน 2564

Received: August 9, 2020; Revised: March 23, 2021; Accepted: June 21, 2021

change. The transition must be requires principles to bring change balanced that physically, Mental and environmental. The application of the Dhamma principles in the administration and development of the country to prosper and create peace for the society. In addition to the Buddhist leadership that a leader in morality, morality, and ethics. This is a describe book of Thai leaders, Dharma leaders, Buddhist leaders for importing the system development with the present time.

**Keywords:** Thai leaders; Dharma leaders; and Buddhist leaders

## บทนำ

หนังสือผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ เป็นการแสดงทัศนคติของพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวข้องกับการปกครอง สังคม และผู้นำในสังคม โดยมีหลักคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม แห่งพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดถือ เป็นหนังสือกะทัดรัด สั้นและง่าย ผู้แต่ง พระศรีศาสนวงศ์ พิมพ์ครั้งที่ 1 วันที่ 3 มกราคม 2553 จำนวน 10,000 เล่ม จำนวนหน้า 121 หน้า

ส่วนเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ ซึ่งเป็นเรื่องที่คนไทยให้ความสนใจ ถึงภาวะความเป็นผู้นำไทยที่สร้างสัมพันธภาพระหว่างกันและกันไม่ว่าจะเป็นสร้างสัมพันธกับระหว่างผู้นำกับผู้ตามหรือผู้นำกับผู้บังคับบัญชาเพื่อมุ่งสู่ความเปลี่ยนแปลง ผู้นำธรรมเป็นการใช้หลักธรรมในการปกครองและพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างความสงบสุขให้กับสังคม ผู้นำเชิงพุทธเป็นผู้นำที่ตั้งตนอยู่ในคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม หนังสือเล่มนี้จึงอธิบายถึงผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธเพื่อนำเข้าสู่การพัฒนาาระบบให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน

## โครงสร้างหนังสือ

โครงสร้างหนังสือ ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ ได้แบ่งหัวข้อหลักไว้ 2 หัวข้อใหญ่ เช่น บทนำ และผู้นำไทย ในส่วนของผู้นำไทย จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เช่น ผู้นำไทย ผู้นำธรรมและผู้นำเชิงพุทธ

ในทัศนะของผู้ศึกษาได้เลือกวิจารณ์หนังสือ ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง เป็นหนังสือที่นำคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธมานำเสนอให้กับสังคมได้รับรู้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรายละเอียดในการนำเสนอว่ามีประเด็นไหนน่าสนใจและไม่สนใจต่อไป

## ประเด็นที่ 1 ผู้นำไทย

ผู้นำไทย คนไทยมีความรู้สึกฝังลึกในความหมายของคำว่า ผู้นำหมายถึงองค์พระมหากษัตริย์ อันเป็นองค์พระประมุขของชาติองค์พระประมุขของรัฐ ผู้ทำหน้าที่ปกครองประเทศ ปกครองประชาชนคนไทย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้นำ มีหลายระดับมีหลายประเภท ความแตกต่างกันของผู้นำ จึงอยู่ที่ภาวะการณ์ เหตุการณ์ ตามระบบสังคม ภารกิจ และอื่นๆ อีก การที่จะมองผู้นำของไทยในอนาคตควรมองผู้นำในอดีต และปัจจุบันพร้อมกันไปด้วย เพราะในอดีต คนไทยเชื่อฟังผู้นำ ฟังพาผู้นำ โดยความเคารพ นับถือเทิดทูน และจงรักภักดี สังคมไทยถือว่าโชคดีที่ผู้นำในอดีต จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทรงคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรม ทรงเป็นผู้นำที่ดี ประเทศชาติบ้างเมือง จึงเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ

การปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำทรงตั้งมั่นอยู่ในหลักคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ดังกล่าวแล้ว จึงจักได้นำแนวคิด ความหมาย มุมมอง ตลอดจนถึงบริบทต่าง ๆ อันเกี่ยวกับรัฐ สังคม ประเทศ และหลักคุณธรรม ศีลธรรม จริยศาสนา มาแสดงแก่ท่านผู้สนใจและนำไปใช้ได้ในทุกภาค ส่วนของการเป็นผู้นำในทุกระดับ โดยใช้แนวทางที่องค์ประมุขของคณาจารย์ไทยนำชาติได้ปฏิบัติมาเป็นตัวอย่าง เป็นลำดับไป (พระศรีศาสนวงศ์, 2883 : 5) จะเห็นได้ว่า การผู้นำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับผู้นำ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ ว่าผู้นำจำต้องมี สติปัญญา ความดีงาม ความรู้

ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งตามอย่างต้อง ตามธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 2) ในขณะเดียว วิเชียร วิทย์อุดม ได้อธิบายเกี่ยวกับ ผู้นำว่า ผู้นำ คือผู้ใช้อำนาจหรือชักนำกลุ่มให้เชื่อในการกระทำหรือความสำเร็จตามเป้าหมายนั้น ๆ ดังนั้น ภาวะผู้นำ คือเป้าหมายของการดำเนินงานโดยตรงและบทบาทที่แสดงในกลุ่มและองค์การ (วิเชียร วิทย์อุดม, 2548 : 1) ต่อมา ธวัช บุญยณีย์ ได้กล่าวถึง ความเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีสายตายาว ไกล มองเห็นเหตุการณ์มีอยู่ในปัจจุบันก้าวข้ามสู่อนาคต คาดการณ์เรื่องราว และเหตุการณ์ข้างหน้าได้ และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือผู้นำนั้นจะต้องเป็นนักกระหายอยากในการเรียนรู้อย่างไม่รู้จักอิ่มกับ การค้นคว้า ศึกษา อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเพราะว่าผู้นำที่มีศักยภาพนั้นจำเป็นต้องก้าวให้ทันเรื่องราวใหม่ ๆ อยู่เสมอ และที่สำคัญจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ คือ

1. ความอยากรู้อยากเห็นที่ไม่เคยมอดและการเรียนรู้
2. มีจินตภาพ (วิสัยทัศน์) ที่มีพลังตอนแรกผู้นำกำหนดความเป็นจริงของเขา (สิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นไปได้) และต่อมาก็จัดการทำความฝันของเขาให้เป็นจริง
3. พัฒนาความสามารถที่จะสื่อสารจินตภาพนั้นและสร้างแรงบันดาลใจให้คนอื่นเห็นด้วย
4. ยอมรับความไม่แน่นอนและกล้าที่จะเสี่ยง
5. มีคุณธรรมที่เป็นตัวของตัวเอง (Integrity) รู้จักตนเอง เปิดเผย ซื่อตรง มีวุฒิภาวะเปิดใจ รับการวิพากษ์วิจารณ์

6. เป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม ความโดดเด่น ไม่เหมือนใคร ผู้นำเรียนจากคนอื่น แต่ไม่ได้ให้คนอื่นเป็นผู้สร้างเขา (ธวัช บุญยมนิ, 2550 : 39-40)

ทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า การนำเสนอผู้นำไทยของนักปราชญ์ทั้ง 4 มีการนำเสนอที่มีความคล้ายคลึงกัน การที่นักปราชญ์ที่ 4 ท่านมองไม่ค่อยจะตรงกันนั้นคงเป็นเพราะไปมองที่รากศัพท์ที่นำมาใช้ ในส่วนที่หนังสือได้นำเสนอในภาพรวมแล้วจะเน้นไปที่ผู้นำสูงสุดนั้นเป็นการนำเสนอให้เห็นระบบการปกครองของไทย มีการจำแนกแยกแยะบุคคล ที่จะเข้ามาช่วยงานบริหารประเทศ ซึ่งเริ่มต้นจากผู้บริหารรัฐ ผู้ดูแลความสงบสุข และสร้างสันติให้เกิดขึ้นแก่ราษฎรเป็นหลัก การที่ท่านมองอย่างนี้คงเป็นเพราะว่า บ้านเมือง จะอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัย ได้นั้นผู้นำต้องเอาใจใส่ในการบริหารบ้านเมือง คอยเอาใจใส่ดูแลประชาราษฎร์ เพราะประชาราษฎร์นั้นไม่ใช่สัตว์ที่จะสามารถจูง หรือนำไปยังที่ใด ๆ ก็ได้ หากแต่ต้องมีการใช้ปัญญาเหตุผล และสร้างแรงจูงใจ จึงจะสามารถบริหารได้

## ประเด็นที่ 2 ผู้นำธรรม

ผู้นำรัฐเป็นผู้นำประชาชนโดยธรรม ใช้หลักธรรมในการปกครองและพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง และร่มเย็นเป็นสุข ผู้นำธรรมต้องเป็นผู้นำทางหลักธรรม เป็นผู้ที่มีหลักคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมของผู้นำตามทัศนคติของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

การพัฒนานั้น ได้เป็นภารกิจและนโยบายสำคัญของการปกครองบริหารประเทศของเรามาจนพอสมควรแล้ว แต่กระนั้นก็เป็นที่ยอมรับกันว่า เรายังจะต้องพัฒนาต่อไปอีกมาก ในโอกาสนี้ข้าพเจ้า จึงใคร่จะปรารภกับทุกท่านว่า การพัฒนาประเทศจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบหลายอย่าง อย่างแรก ต้องมีคนดี คือ มีปัญญา มีความรับผิดชอบ มีความวิริยะอุตสาหะ เป็นผู้ปฏิบัติ อย่างที่ 2 ต้องมีวิทยาการที่ดี เป็นเครื่องใช้ประกอบ อย่างที่ สาม ต้องมีการวางแผนที่ดีให้พอเหมาะพอควรกับฐานะ เศรษฐกิจ และทรัพยากรที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงประโยชน์อันพึงประสงค์ของประเทศและประชาชน เป็นหลักปฏิบัติบัณฑิตเป็นผู้มีปัญญาความสามารถสูง เพราะได้รับการศึกษาอบรมมามาก ย่อมเป็นที่หวังของคนทั่วไปว่าเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติบริหารงานของชาติ จึงควรจะได้ถือเป็นภาระหน้าที่ ที่จะต้องใช้ปัญญา ความรู้ ความสามารถของตนรับใช้สังคมและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่จะทำได้ (พระศรีศาสนวงศ์, 2553 : 69) การใช้หลักธรรมาธิปไตยในการใช้เป็นฐานการบริหารซึ่งจะเข้าระบบของธรรมาภิบาลที่สะอาดโปร่งใส มีส่วนร่วม ตรวจสอบได้ตลอดเวลาอันเนื่องจากผู้นำมีภาวะผู้นำในการบริหารนั่นเอง พระพุทธศาสนาได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของผู้นำในแง่นี้เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” แปลว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาธรรมเป็นสำคัญ เชิดชูหลักการ ปฏิบัติการตามและเพื่อเห็นแก่ความเป็นจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ไม่เป็นอัตตาธิปไตย คือ ไม่ถือตัวเป็นใหญ่ คือ ไม่มุ่งหาคะแนนนิยมเป็นใหญ่ไม่ทำเพียงเพื่อหาเสียงหรือให้คนชอบ แต่เอาธรรม เอาตัวความจริง ความถูกต้อง

ความดีงาม เอาหลักการเป็นใหญ่ ตัดสินกันด้วยหลักการ ตั้งแต่หลักการโดยการจัดตั้งของมนุษย์ ลงไปจนถึงหลักการที่เป็นนามธรรมซึ่งรองรับการหลักการจัดตั้งนั้น แม้เมื่อมีอะไรจะต้องวินิจฉัย ก็ทำตัวเป็นกระบอกเสียงหรือเป็นสื่อของธรรมหรือเป็นช่องทางแสดงตัวของธรรม คือหลักการ หรือกฎกติกา คุณสมบัติ ข้อนี้จะคล้ายๆ กับการวางตัวของผู้พิพากษา

หลักธรรมที่ยกมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือคำสอนเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมกับการบริหารตามทฤษฎีพระพุทธศาสนาเท่านั้น คำว่า นักบริหารนี้ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะเจาะจงเอาเพียงแค่ว่าคนในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่หมายรวมเอาผู้บริหารทุกระดับชั้นทุกตำแหน่งไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองรัฐ ข้าราชการ บริษัทเอกชน หรือแม้แต่การบริหารองค์กรที่เล็กที่สุดของสังคม คือ ครอบครัว ย่อมที่จะต้องอาศัยหลักธรรมในการบริหารเดียวกันนี้ เพราะหลักธรรมเหล่านี้ล้วนมุ่งประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง ผู้ปฏิบัติ และสังคมรอบด้าน สมดังสุภาษิตที่ว่า “ธมโม หเว รกขติ ธมมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” (15 ขุ.ชา.วิสสิ. (ไทย) 27/385/437)

จากเนื้อหาข้างต้นนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า ท่านได้เสนอว่า สังคมใดหากไร้ธรรม สังคมนั้นสับสนวุ่นวาย สังคมใดไร้ธรรม สังคมนั้นเป็นสังคมของคนชั่ว ยิ่งเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมืองและการปกครองแล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่และประชาชนหรือผู้อยู่ใต้การปกครอง การได้นำเสนอนี้คงเป็นว่า ปัจจุบันสังคมไทยยังต้องพัฒนาบุคคลขึ้นให้มีคุณธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่

### ประเด็นที่ 3 ผู้นำเชิงพุทธ

ผู้ที่มีความรอบรู้รอบคอบมีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถรับผิดชอบในการทำงาน มีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงานด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานใน องค์กร กรตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีต่อสมาชิกในองค์กรก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นองค์กรใดได้ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีองค์กรนั้นก็จะได้ไปด้วยในทางตรงกันข้ามองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธองค์กรนั้นก็จะต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงานขององค์กรนั้นๆ (พระศรีศาสนวงศ์, 2553 : 83)

การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา ตามสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนา

จึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสัจธรรมเบื้องต้นเบื้องต้นและเบื้องต้นสูงมีทั้งส่วนที่เรียกว่า เป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรมเป็นต้น (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2522 : 1-15) การนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ในสังคมทุกๆสังคมย่อมมีผู้นำซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการนำสมาชิกไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ร่วมกันสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธหมายถึง ผู้ที่มีความ รอบรู้รอบคอบมีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถรับผิดชอบในการทำงานมีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหมรู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฎฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงานด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กรตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้นต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรมผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีต่อสมาชิกในองค์กรก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นองค์กรใดได้ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีองค์กรนั้นก็จะดีไปด้วย ในทางตรงกันข้ามองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธองค์กรนั้นก็ต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงานขององค์กรนั้น ๆ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวถึงการเป็นผู้นำที่ดีว่า

1) ผู้นำที่ดีพึงมีคุณลักษณะที่ดี 3 ประการ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในทุติย ปาปณกสูตร คือ จักขุมา เป็นผู้ที่มีปัญญามองการไกล วิรูโร เป็นผู้รอบรู้ในการจัดการงานทุกอย่างถูกต้องและนิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี คุณสมบัติทั้ง 3 ข้อนี้ ย่อมทำให้ผู้นำสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมาย

2) ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตย เพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขให้เกิดมีแก่มวลชน สังคม ประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

3) ผู้นำที่ดีพึงยึดหลัก พละ 4 คือ ปัญญาพละ เพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาให้รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน คือ ทั้งด้านตน ด้านคนและด้านการทำงานอย่างถูกต้องในการปฏิบัติงาน วิริยะพละ เพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นพากเพียรไม่ท้อถอยในกิจการงานทุกอย่าง บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายไว้มาก่อน วัชชพละ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ และสังคพละ เพื่อให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลทั้งหลาย

4) ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อให้เกิดมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการดำเนินกิจการทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

5) ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้เกิดมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการประสานงานกับบุคคลทั้งหลายในกิจการงานทุกอย่าง บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต, 2538 : 38-39)

จากข้อความข้างต้นนั้นผู้ศึกษาเห็นได้ว่า ผู้นำเชิงพุทธ ที่นักปราชญ์ทั้ง 2 ได้นำเสนอว่า ผู้นำเชิงพุทธที่ดีต้องยึดหลัก “ธรรม” คือคุณธรรมและการปฏิบัติธรรม เป็นลักษณะสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้กิจการงานทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมุ่งเน้นที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป การที่นักปราชญ์ได้เสนออย่างนั้นคงเป็นเพราะท่านทั้งสองมีพื้นฐานแห่งความเข้าใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

### จุดเด่น

เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้มีความกระชับแน่นด้วยคำอธิบายที่ ไม่ซับซ้อน อ่านแล้วเข้าใจง่าย ตรงประเด็น สามารถฝึกปฏิบัติตามได้ทันที ที่มากกว่านั้นเป็นหนังสือที่ให้เนื้อหาเชิงแง่คิดสำหรับผู้บริหารทุกระดับในการปกครองที่กำลังประสบกับภาวะสถานการณ์ปัจจุบัน ที่สังคมกำลังมองว่าการบริหารที่มีความเปราะบางต่อความเสี่ยงในการบริการด้านสังคมในปัจจุบัน จึงเป็นเนื้อหาที่เหมาะสมแก่ภาวะของการบริหารคน บริหารตนและบริหารหน่วยงาน

### ส่วนที่นำเสนอ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเนื้อหาจะมีความโดดเด่นก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อสังเกตอยู่ว่าเนื้อหาบางตอนยังขาดการสังเคราะห์ ซึ่งจะเห็นว่ายังหยาบของหลักธรรมมาเรียงกันโดยปราศจากการสังเคราะห์ อีกทั้งพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ยังไม่ถูกขยาย จึงเห็นว่าน่าจะปรับปรุงในประเด็นนี้ก็จะทำให้ความสมบูรณ์ที่มีอยู่แล้ว ก็จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีก

### องค์ความรู้ใหม่

ในหนังสือเรื่อง ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาให้แนวคิดทั้งเชิงประวัติศาสตร์และสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้มองเห็นความมาของประวัติศาสตร์ชาติกับพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน มีราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชเกี่ยวกับการปกครองด้วยธรรม นำหลักธรรมมาอธิบายให้พระสงฆ์นิกรชาวไทยได้นำไปปฏิบัติทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและหน่วยงาน จนกลายเป็นนวัตกรรมเกี่ยวกับหลักประกันสังคมและเศรษฐกิจจนทำให้ประเทศกลายเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่าแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองเป็นต้น

### เอกสารอ้างอิง

- ธวัช บุญยมน. (2550). ภาวะผู้นำและการเปลี่ยน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- พระไตรปิฎก. (2539). ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2538). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตฺโต). (2546). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา
- พระศรีศาสนวงศ์. (2553). ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- วิเชียร วิทย์อุดม. (2548). ภาวะผู้นำ Leadership. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีระฟิล์ม และโซเท็กซ์ จำกัด.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2522). พุทธศาสนากับการเมือง. วารสารสังคมศาสตร์, 16(4), 1-15.